

Advies Werkgroep Inwonerbetrokkenheid Rheden Rozendaal

1 Opdracht

De opdracht aan de Werkgroep Inwonerbetrokkenheid Rheden Rozendaal luidt: “Het doel van de werkgroep is om een advies aan het college van B&W uit te brengen over hoe de gemeente inwoners kan betrekken bij beleidsvorming gebaseerd op de Wmo, Jeugdwet en Participatiewet in Rheden en Rozendaal.”

De werkgroep adviseert dus op welke manieren inwoners zo goed mogelijk kunnen meedenken, meepraten en meebeslissen bij de ontwikkeling, uitvoering en evaluatie van beleid ten aanzien van de drie genoemde wetten. Als uitgangspunt hebben we genomen de uitkomsten en aanbevelingen van het rapport van Movisie van december 2017 en het algemene participatiemodel voor de gemeente Rheden, zoals ontwikkeld door Moventum in 2017. Daarnaast hebben gemeenten een wettelijke verplichting om inwoners en met name cliënten te betrekken bij de drie genoemde wetten (Jeugdwet, artikel 2.10; Wmo, artikel 2.13 lid 3; Participatiewet, artikel 47).

2 Overtuiging: het is goed als inwoners betrokken zijn

Aan de opdracht ligt, naast de wettelijke verplichting, een overtuiging ten grondslag, namelijk dat het goed is dat inwoners betrokken worden bij gemeentelijke beleidsvorming. De werkgroep vindt het van belang om te benoemen waarom dat zo is:

- ✓ Gemeentelijk beleid wordt meer gebaseerd op wat er leeft en sluit daardoor beter aan op de directe vragen en behoeften van inwoners.
- ✓ Hoe meer verschillende inzichten, ideeën en ervaringen worden ingebracht, hoe groter de kans dat de best mogelijke aanpak eruit komt.
- ✓ Als inwoners meedenken, meepraten en meebeslissen, neemt hun mede-eigenaarschap van zowel de vraagstukken als de oplossingen toe: je bent samen verantwoordelijk en je gaat samen aan de slag.

Overigens blijft de gemeente eindverantwoordelijk voor besluitvorming over en uitvoering van het sociaal beleid: de gemeenteraad heeft de laatste stem, en de gemeente heeft de middelen en de menskracht om, samen met inwoners, aan de slag te gaan.

3 Inwoners: wie zijn dat?

Formeel gaat het over iedereen die in de gemeente Rheden of Rozendaal woont. Dat zijn de inwoners. Maar als we kijken naar de drie sociale wetten waar het over gaat, zijn in ieder geval de Jeugdwet en de Participatiewet vooral van toepassing op bepaalde groepen in de samenleving, namelijk kinderen en jongeren en hun verzorgers, en mensen met een achterstand op de arbeidsmarkt en hun omgeving. En hoewel iedereen met de Wmo te maken kan krijgen, blijkt in de praktijk ook dat bijvoorbeeld ouderen, mensen met een beperking en mensen met een laag inkomen en hun familie en verzorgers steeds meer en vaker met deze wet in aanraking komen.

We willen daarom als werkgroep een nuancering aanbrengen in ons advies.

We vinden het van groot belang dat alle inwoners van Rheden en Rozendaal de kans krijgen om te kunnen meepraten, meedenken en meebeslissen over beleid op het terrein van de drie wetten. Maar we willen daarbij benadrukken, dat er extra moeite moet worden gedaan om degenen die direct of indirect te maken hebben met deze wetten, een stem te geven bij het beleid dat op hen van toepassing is. Dat vinden we te meer van belang, omdat juist deze groepen vaak minder goed in staat of in de gelegenheid zijn om hun stem te laten horen. We denken dan bijvoorbeeld aan mensen met een geestelijke of psychische beperking, mensen met een taalachterstand en mensen zonder een familie- of buurt-netwerk.

4 Alleen de drie wetten?

Een tweede nuance die we willen aanbrengen, is om niet de wettelijke taken en verplichtingen als uitgangspunt voor het betrekken van inwoners te nemen, maar de leefwereld van mensen. Wat mensen in hun leven meemaken, en hoe de problemen die ze ervaren met elkaar samenhangen, is meestal niet in netjes afgeperkte hokjes of beleidskaders te vangen. Of andersom gezegd: mensen die in een kwetsbare positie zitten, hebben vaak met meerdere wetten of beleidsterreinen tegelijk te maken.

Het is dan logisch om als gemeente juist naar de samenhang tussen verschillende beleidsterreinen en de uitwerking in de praktijk te kijken, ook als die niet allemaal onder de drie wetten vallen. Wij adviseren de gemeenten daarom om zoveel mogelijk integraal te kijken naar beleidsvorming en ook het betrekken van inwoners vanuit dat principe vorm te geven. De leefwereld van mensen laat zich niet opdelen in wettelijke kaders, zoals bijvoorbeeld blijkt bij schuldenproblematiek.

5. Voorwaarden voor het betrekken van inwoners

Volgens de werkgroep is een goed toetsingskader nodig over hoe inwoners optimaal betrokken kunnen worden bij de vormgeving, uitvoering en evaluatie van sociaal beleid in Rheden en Rozendaal. Als je inwoners betreft moet duidelijk zijn hoe je hen, waarom, op welk moment op welke manier betreft en waarover je precies hun mening en ervaringen wilt horen.

Bij dit advies zijn diverse bijlagen bijgevoegd. In de eerste drie bijlagen gaan wij dieper in op manieren om inwoners te betrekken. * In Bijlage I "Uitgangspunten" staat waarover afspraken moeten worden gemaakt voordat je daadwerkelijk inwoners betreft. * In Bijlage II "Hoe betrek je inwoners?" staat een lijst met randvoorwaarden om slim en effectief inwoners te betrekken. * Bijlage III "Criteria voor het kiezen van een vorm" bevat een lijst met kenmerken van inwonerbetrokkenheid. Idealiter worden verschillende vormen van inwonerbetrokkenheid gecombineerd zodat inwoners op veel verschillende manier kunnen meepraten, meedenken en meedoen.

Als je de stappen in de beleidscyclus, de uitgangspunten die de werkgroep belangrijk vindt, de kenmerken van effectieve inwonerbetrokkenheid en de criteria voor het kiezen van vormen combineert, mag een optimaal resultaat verwacht worden.

Het antwoord op de kernvraag van de gemeenten aan deze werkgroep is daarom in algemene zin overigens niet te geven. Hoe inwoners het beste betrokken kunnen worden, hangt af van een groot aantal factoren.

6 Wie kiest?

We hebben we een toetsingskader nodig over hoe inwoners optimaal betrokken kunnen worden. Hiervóór gingen we in op de vraag, hoe zo'n toetsingskader eruit moet zien. Een volgende vraag is dan, wie dat toetsingskader gaat toepassen om inwoners te betrekken.

"Participatieteam"

De werkgroep adviseert om een vaste groep inwoners te vragen om samen met de gemeente het proces van inwonerbetrokkenheid vorm te geven. Zij kunnen vervolgens ook helpen met uitvoering daarvan. Zo worden inwoners niet alleen betrokken bij het inhoudelijk meedenken, meepraten en meebeslissen over sociaal beleid, maar ook bij de manieren waarop dat het beste kan. Hierbij is overigens ook van belang dat inwoners die een bijdrage leveren, geïnformeerd worden wat er met hun mening/stem gebeurt.

Volgens de werkgroep het nodig dat een vaste groep inwoners met de gemeente het proces van inwonerbetrokkenheid vormgeeft, vanwege alle keuzes die hiervóór benoemd zijn. Er is niet één vorm

of manier die altijd passend is. Daarmee wordt het kiezen en inzetten van vormen altijd een afweging tussen meerdere belangen en doelen. Het is logisch dat inwoners ook op dit niveau kunnen meedenken, meepraten en meebeslissen. Daarom pleit de werkgroep voor het instellen van een speciaal orgaan dat aan de gemeente adviseert over het proces om inwoners te betrekken en daarin zelf ook als aanjager kan optreden. De werktitel voor dit orgaan is het Participatieteam, omdat deze vaste club inwoners de participatie van inwoners agendeert, stimuleert en mede mogelijk maakt.

Als we vervolgens inzoomen op de processtappen die nodig zijn om tot ontwikkeling, uitvoering en evaluatie van gemeentelijk beleid te komen, dan komen we tot het stappenplan op de volgende pagina. Bij elk van de stappen is benoemd welke partijen hierbij betrokken zijn. In onze optiek is de eerst genoemde partij per stap degene die als trekker fungeert. De andere genoemde partijen voeren de stap mee uit of hebben een specifieke rol omdat ze een bepaalde doelgroep weten te bereiken of een bepaalde vorm van betrokkenheid kunnen inzetten.

* Bijlage IV “De gemeentelijke beleidscyclus” bevat een overzicht van hoe inwoners betrokken zouden kunnen worden bij de verschillende onderdelen van de beleidscyclus.

“Adviesorgaan”

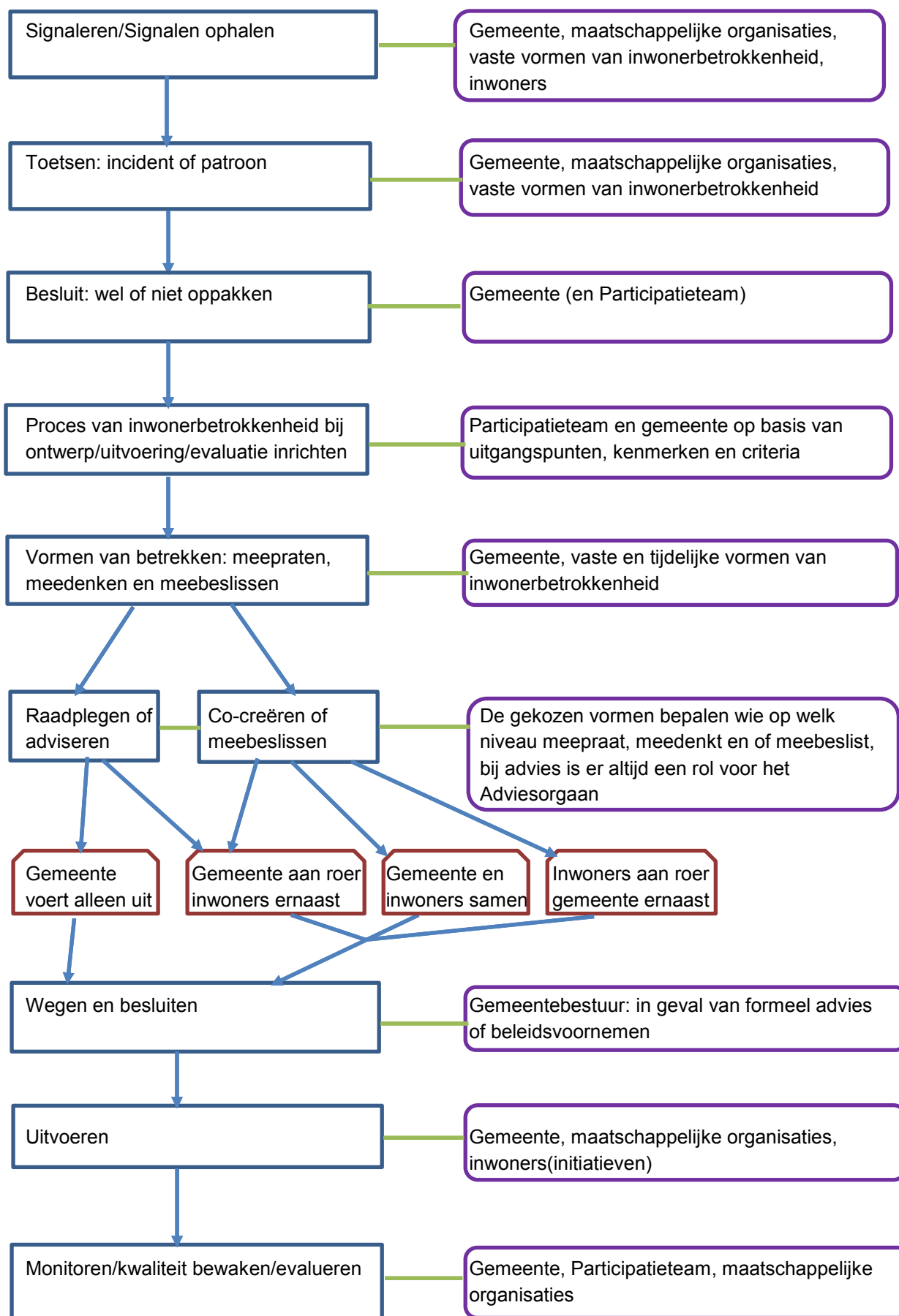
Met vaste vormen van inwonerbetrokkenheid bedoelen we in ieder geval een Adviesorgaan. De werkgroep acht het van belang dat er een formele en zichtbare groep is die de gemeente inhoudelijk adviseert ten aanzien van het sociaal beleid. Of dit één vast orgaan moet worden, of dat er rond de drie wetten drie vaste werkgroepen worden ingesteld, is voor de werkgroep nog een open vraag. Daarnaast hebben we het bij “inwonerbetrokkenheid” bijvoorbeeld over vertegenwoordigende en belangenorganisaties, inhoudelijke en thematische werkgroepen en netwerken, zoals het Netwerk Informele Ondersteuning, maar ook bijvoorbeeld een terugkerend cliëntervaringsonderzoek. Ook het Participatieteam, als vast orgaan dat het proces van inwonerbetrokkenheid mee helpt bepalen en vormgeven, is hier onderdeel van.

Algemeen kader inwonerbetrokkenheid

Ten slotte voegen we model van Moventum in, een kader waarbinnen vervolgens de uitvoering kan plaatsvinden: de gemeente pakt het alleen op, de gemeente staat aan het roer met inwoners ernaast, gemeente en inwoners staan gezamenlijk en gelijkwaardig aan het roer, of inwoners staan aan het roer met de gemeente ernaast. Deze mogelijkheden volgen het algemene participatiemodel zoals de gemeente Rheden dat hanteert.

Het proces van betrekken

7 Advies

Bovenstaande overwegingen vertalen we hier naar ons advies over het betrekken van inwoners bij de vormgeving, uitvoering en evaluatie van beleid op het terrein van de Participatiewet, de Jeugdwet en de Wmo.

Achtergronden bij het betrekken van inwoners

Waarom inwoners betrekken?

1. *De werkgroep adviseert de gemeenten om niet alleen op algemeen niveau te benoemen waarom het van belang is om inwoners te betrekken bij de beleidsontwikkeling, maar om dit ook per vraagstuk of beleidsvoornemen duidelijk te maken.* Bijvoorbeeld: zo goed mogelijk aansluiten bij wat er leeft onder inwoners om hun behoeften en ideeën centraal te kunnen stellen. Of: het draagvlak voor en co-creatie van gemeentelijk beleid te versterken. Of: de kwaliteit van beleid en uitvoering te verbeteren door de kennis en kunde van inwoners een stem te geven.

Naar onze mening kunnen de gemeenten dit het beste samen doen met het Participatieteam.

2. *De werkgroep beveelt aan om de leefwereld van inwoners als uitgangspunt te nemen en niet slechts vanuit de wettelijke verplichtingen te handelen bij het betrekken van inwoners.* Dat vergt vaak een integrale benadering van maatschappelijke vraagstukken.

Waarbij inwoners betrekken? Beleidscyclus

1. *De werkgroep adviseert om inwoners in alle onderdelen van de beleidscyclus structureel een stem te geven.* Doel, doelgroep, urgentie en behoeften zijn bepalend op welk niveau en op welke manier inwoners betrokken worden.

Welke inwoners betrekken? Doelgroepen

1. *De werkgroep adviseert om alle inwoners van Rheden en Rozendaal de kans te bieden om te kunnen meepraten, meedenken en meebeslissen over beleid op het terrein van de drie wetten.*

2. *Maar we benadrukken dat er extra moeite gedaan moet worden om met name degenen die direct of indirect te maken hebben met deze wetten een stem te geven in de vormgeving, uitvoering en evaluatie van het beleid dat op hen van toepassing is.* Dat kan ten eerste door in het algemeen aandacht te hebben voor inclusiviteit: zijn de voorwaarden aanwezig om iedereen de kans te geven om betrokken te zijn, ook als mensen bijvoorbeeld fysieke en/of mentale beperkingen hebben of een taalachterstand? Ten tweede door de gerichte inzet van vormen die toegesneden zijn op bepaalde doelgroepen, zoals laagdrempelige pizzasessies, online polls of theatervoorstellingen in de buurt. En ten derde door het (blijven) betrekken van belangenorganisaties, vertegenwoordigende organen en bewonersgroepen bij alle onderdelen van de beleidscyclus.

Wanneer en waar inwoners betrekken? Kenmerken

De werkgroep adviseert om in te zetten op het voldoen aan zoveel mogelijk kenmerken van effectieve inwonerbetrokkenheid ongeacht over welk thema het gaat en over welke stap in de beleidscyclus.

Voor de werkgroep zijn daarbij met name de kenmerken aan de voorkant “inclusief”, “gelijkwaardig” en “dichtbij” belangrijk, omdat deze kenmerken de beste garantie zijn dat met name kwetsbare inwoners de kans krijgen om op hun voorwaarden te participeren.

Naar een nieuwe structuur

Hoe inwoners betrekken? Vormen

1. *De werkgroep adviseert ten eerste om een Participatieteam en een Adviesorgaan als vaste aanspreekpartners voor de gemeenten in te stellen.*

Het Participatieteam adviseert de gemeenten over de wijze waarop inwoners betrokken kunnen worden, en maakt deze betrokkenheid mede mogelijk. Het Participatieteam bestaat uit een mix van

inwoners met kennis en ervaring met het organiseren van manieren om allerlei groepen in de samenleving te bereiken en betrekken. De leden van het Participatieteam hebben een goed netwerk in Rheden en Rozendaal.

Het Adviesorgaan adviseert de gemeente ten aanzien van beleidsontwikkeling voor wat betreft het sociaal domein. Dit orgaan kan uit één overkoepelende of meerdere thematische groepen bestaan, maakt gebruik van de verschillende manieren waarop inwoners kunnen meedenken, meepraten en meedoen.

2. Het is belangrijk dat de gemeenten goed contact houden met de mensen die bij een bepaald beleidsonderwerp betrokken zijn. Zij moeten actief terugkoppelen, zowel aan deze betrokken inwoners als aan het Participatieteam en het Adviesorgaan. Op die manier worden de inwoners die tijd en moeite hebben genomen voor de dialoog met de gemeente beloond. Zonder deze beloning is het risico groot dat mensen na verloop van tijd afhaken en dus geen behoefte meer hebben om hun ervaring en expertise te delen.

3. De werkgroep beveelt ook aan, om de komende jaren in ieder geval in te (blijven) zetten op een aantal andere vaste vormen van inwonerbetrokkenheid. Zoals een Werkgroep Werk & Inkomen, mogelijke andere Themagroepen etc. Enerzijds maken dergelijke vaste vormen zichtbaar voor inwoners dat en hoe zij betrokken kunnen zijn: ze zijn het uithangbord van inwonerbetrokkenheid. Anderzijds vindt de werkgroep het van belang dat inwoners formeel als gelijkwaardige sparringpartner kunnen opereren voor de gemeenten. Tijdelijke en ad hoc manieren van inwonerbetrokkenheid lenen zich daar minder voor.

4. De werkgroep adviseert ten slotte om zoveel mogelijk gebruik te maken van de reeds bestaande vormen om inwoners te betrekken. * Bijlage V “Bestaande vormen van inwonerbetrokkenheid” bevat een overzicht van deze vormen, waarbij ze zoveel mogelijk gescoord worden op de kenmerken en criteria. Uit dit overzicht komt naar voren dat er al veel verschillende vormen zijn en dat deze ook een goede mix kennen waardoor inwoners op verschillende manieren betrokken kunnen worden. De werkgroep beveelt aan om met name aandacht te besteden aan het bereiken, informeren en betrekken van doelgroepen waarvan duidelijk is dat hun stem onvoldoende gehoord wordt. Als dat nodig is, zouden daarvoor ook nieuwe of aangepaste vormen voor ontwikkeld moeten worden. Het is in de ogen van de werkgroep de taak van de gemeenten om hier samen met het Participatieteam aandacht aan te besteden en voorstellen voor te doen.

Wie bepaalt wat wanneer? Procesmodel

De werkgroep adviseert om in de praktijk te experimenteren met het hiervoor beschreven procesmodel, om zo meer ervaring op te doen met wat werkt in Rheden en Rozendaal. In het procesmodel is een cruciale plek ingeruimd voor wat we het Participatieteam hebben genoemd: een groep inwoners die als taak heeft om te adviseren over het proces van inwonerbetrokkenheid en daarin waar nodig ook het voortouw te nemen.

* Hoe een dergelijk Participatieteam zou kunnen werken, wordt duidelijk uit bijlage VI “Voorbeeld verordening Participatienetwerk”. Daar hebben we het voorbeeld van de gemeente Etten-Leur opgenomen waar sinds enige tijd een zogenaamde procesgroep op basis van een gemeentelijke verordening aan de slag is. De werkgroep adviseert de gemeenten om op basis van dit voorbeeld een bij Rheden en Rozendaal passende variant te ontwikkelen.

Aan de slag: een groeimodel

Wat betreft de uitvoering van bovenstaande adviezen beveelt de werkgroep aan om stapsgewijs te werk te gaan. Niet in één keer alles anders doen, maar eerst met het voorgestelde model

experimenteren onder het motto “wat goed is moet blijven”. Zo wordt ervaring opgedaan met meer en/of andere manieren inwoners betrekken ten aanzien van bepaalde thema’s, doelgroepen, plekken en/of positie in de beleidscyclus. Het bepalen van de meest geëigende proeftuinen zou een gezamenlijke opgave kunnen zijn van het in te stellen Participatieteam en de gemeente.

Experiment op onderwerpen

De werkgroep beveelt aan om 2019 te gebruiken als experimenteerjaar. Op deze manier wordt duidelijk wat een werkbare vorm is voor de langere termijn. Het advies is om op deze onderwerpen te experimenteren met het voorgestelde model:

1. Verbindingen leggen tussen jongeren en ouderen
2. Hanteer een “multiculturele invalshoek”: betrek mensen met een migratieachtergrond bij de inwoner- en cliëntenparticipatie
3. Armoede en schuldenproblematiek

Opbrengst experiment en evaluatie

Als een jaar is gewerkt met een Participatieteam en een Adviesorgaan, moet de balans worden opgemaakt: wat ging goed en wat kan beter? Hierbij zijn gemeente, Participatieteam en Adviesorgaan gelijkwaardige overlegpartners.

Een aantal thema’s moet bij een evaluatie in elk geval besproken worden. Hoe is de nieuwe constructie bevallen? Het Participatieteam is nieuw. Hebben zij voldoende hun rol kunnen pakken? Is duidelijk geworden wanneer de gemeente een beleidsonderwerp met het Participatieteam moet bespreken? Het Participatieteam en Adviesorgaan zullen beter worden naarmate zij langer werken. Daarom moet worden gezocht naar een manier om continuïteit te borgen. Dat geldt niet alleen voor de bezetting van de teams, maar ook voor het contact met de gemeenten. Hoe kan dat het beste worden georganiseerd? Ook willen we lessen trekken over hoe je inwoners betrekt op verschillende momenten en op verschillende onderwerpen. Ook moet worden bekeken of de vertaalslag vanuit de gemeente naar inwoners is verbeterd, en omgekeerd!

We hopen immers dat de kloof tussen systeemwereld en leefwereld wordt verkleind!

Waar moet je rekening mee houden? Randvoorwaarden

De werkgroep adviseert om goed te zorgen voor de inwoners die betrokken zijn en worden, en dan met name voor degenen die zich meer structureel en in vaste verbanden inzetten.

1. Ten eerste is het van belang om hen niet te overvragen: zij zetten zich immers vrijwillig in. Een regelmatige check van de verhouding tussen beschikbare energie en benodigde inzet is aan de orde.
2. Ten tweede is het van belang om de verwachtingen te managen: veel kaders liggen wettelijk vast en/of worden bovenlokaal afgesproken. Hierop is feitelijk geen lokale inwonerbetrokkenheid mogelijk bij de vormgeving van het beleid, wel bij de uitvoering en de evaluatie.
3. Ten derde adviseert de werkgroep om blijvend te investeren in de kennis en kunde van inwoners die in vaste vormen betrokken zijn. Zij vormen immers vaak het eerste aanspreekpunt van de gemeente. Van hen wordt daarmee een hoge mate van ervaringsdeskundigheid en inhoudsdeskundigheid gevraagd.
4. Ten vierde adviseert de werkgroep om deze vaste vormen voldoende te faciliteren door middel van middelen en ondersteuning, zoals een onkostenvergoeding, gebruik van gemeentelijke faciliteiten om niet en administratieve ondersteuning.
5. Ten vijfde is er een gelimiteerd budget beschikbaar om inwoners te betrekken. De werkgroep beveelt aan dat het Participatieteam en de gemeente samen een plan ontwikkelen voor de effectieve inzet van deze middelen, waarbij uitgangspunt is: gebruik te maken van wat al goed werkt in Rheden en Rozendaal.

Inwoners
betrekken
met een
Participatieteam
en een
Adviesorgaan

Zo betrekken
we inwoners

Inwoners

*Participatie
team*

Wat inwoners
vinden

Wat inwoners
vinden

Beleidsonderwerp

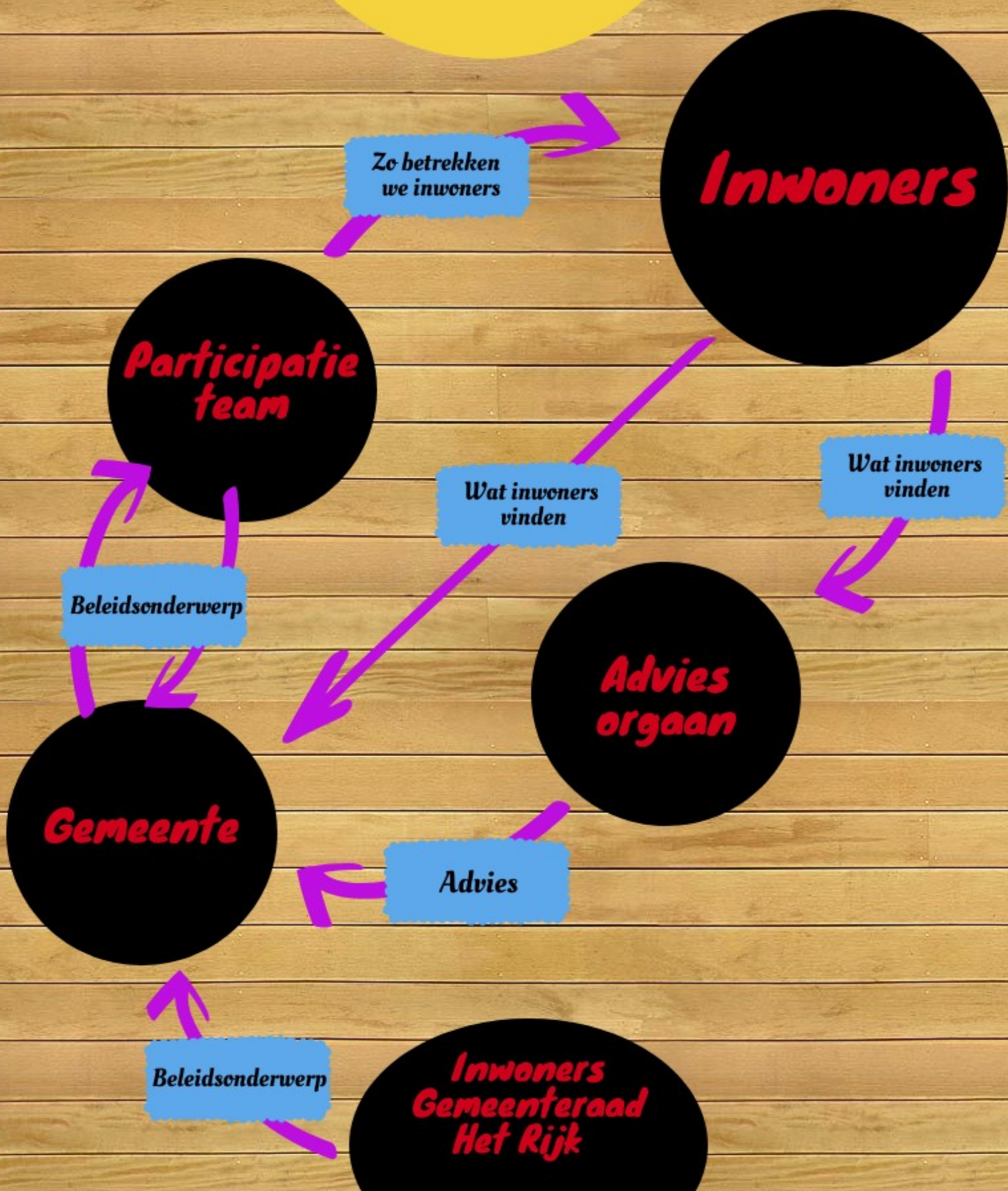
*Advies
orgaan*

Gemeente

Advies

Beleidsonderwerp

*Inwoners
Gemeenteraad
Het Rijk*

8 Hoe inclusief en gedragen is dit advies?

De werkgroep wil ten slotte aandacht vragen voor de wijze waarop dit advies tot stand is gekomen. De leden van de werkgroep beschouwen zichzelf niet als een representatieve doorsnee van alle inwoners van Rheden en Rozendaal, ondanks het feit dat verschillende soorten ervaringskennis, ervaringsdeskundigheid en beleidsdeskundigheid in de werkgroep aanwezig waren.

Dat betekent dat de werkgroep het van belang acht om dit advies op verschillende manieren te toetsen en verrijken, zodat het zo inclusief en gedragen mogelijk wordt.

De werkgroep zelf organiseert daarom een bredere bijeenkomst, waarbij inwoners die niet (rechtstreeks) betrokken waren bij de totstandkoming van het advies, om hun inbreng wordt gevraagd. Op basis van deze bijeenkomst zal dit advies naar verwachting verbeterd worden.

Tijdens deze bijeenkomst worden ook de beleidsonderwerpen gekozen waarmee in 2019 kan worden geëxperimenteerd.

Bijlagen bij dit advies:

Bijlage I: Uitgangspunten inwonerbetrokkenheid

Bijlage II: Inwoners betrekken bij beleid: hoe doe je dat slim?

Bijlage III: Criteria voor het kiezen van een vorm

Bijlage IV: De gemeentelijke beleidscyclus als startpunt

Bijlage V: Bestaande vormen om inwoners te betrekken

Bijlage VI: Voorbeeld Verordening Participatienetwerk Etten-Leur

Tot slot:

Het advies van de werkgroep in elf statements:

- *Stel een Participatieteam in dat samen met de gemeente zorgt dat inwoners op een passende manier betrokken worden;*
- *Streef naar een mix van vaste en flexibele vormen om inwoners te betrekken. Een Adviesorgaan geeft inhoudelijk advies op basis van de opbrengst van het Participatieteam;*
- *Maak gebruik van de al bestaande vormen, organisaties en netwerken: veel werkt al goed. En vul aan waar nodig en gewenst op basis van elders ontwikkelde manieren;*
- *Gebruik 2019 als experimenteerjaar om deze structuur te verfijnen;*
- *Maak steeds weer duidelijk waarom en waarbij je als gemeente inwoners wilt betrekken en doe dat in begrijpelijke taal;*
- *Betrek inwoners standaard bij alle onderdelen van de gemeentelijke beleidscyclus, maar overvraag inwoners niet en manage verwachtingen: er ligt al veel vast in landelijke en regionale kaders en wetten;*
- *Maak van tevoren duidelijk waarop inwoners bevraagd worden: meepraten, meedenken, meebeslissen en/of meedoen. Onderzoek vooral manieren om het meebeslissen te versterken;*
- *Sluit aan bij de leefwereld van de doelgroep, bij hun behoeften en bij de urgentie van het vraagstuk en laat die leidend zijn bij het bepalen van passende vormen. Kijk dus integraal naar vraagstukken en aanpakken;*
- *Besteed daarbij extra aandacht aan het betrekken van groepen in de samenleving die hun stem niet of minder makkelijk kunnen, mogen en/of willen laten horen – zoek kwetsbare groepen actief op;*
- *Zorg dat je aan zoveel mogelijk kenmerken van effectieve inwonerbetrokkenheid voldoet, en dan met name dat inwoners aan de voorkant betrokken worden, en dat de gekozen vormen inclusief, gelijkwaardig en dichtbij zijn;*
- *Zorg voor voldoende ondersteuning, opleiding en begeleiding van de vaste vormen van inwonerbetrokkenheid zodat inwoners hun rol kunnen waarmaken.*